

'Vi er i overtiden'

I en ny bog hudfletter psykolog og forsker *Nadja Prætorius* vor tids største problemer og drømmer om et opgør med en samfundsorden, der dikterer målstyring af arbejde og uddannelse, konkurrence og individuel ansvarsplacering. Hun forudser en nødvendig omstilling af samfundet, der i stedet baserer sig på samarbejde, meningsfuldhed og udfoldelse af menneskers grundlæggende potentialer.

Af Henning Due, *journalist*

Foto: Tobias Selnæs Markussen

”Her i begyndelsen af det 21. århundrede synes intet rigtigt at gå som forventet – i en grad, så vi er ved at vænne os til ikke at forvente noget.”

Når man læser Nadja Prætorius’ nye bog, *En verden til forskel – omstillingens nødvendige frisættelse af det markeds-gjorte menneske*, er det svært ikke at lade sig overrumple af alle de problemer, vi tilsyneladende vader rundt i som art og civilisation.

Ja, man drukner nærmest i dem, for der er rigeligt at tage fat på: Flygtningekriser, terrorangreb, fremmedgørelse, stressepidemier, finansielle kriser, menneskeskabte klimaforandringer, *you name it*.

Problemer, vi dagligt mindes om, når vi bladrer i avisen, tænder for 19 Nyhederne eller tjekker opdateringer fra Facebook-vennerne.

Men også problemer, som sjældent kædes sammen i én og samme analyse.

Her viser bogen sin åbenlyse styrke og vidner om, at Nadja Prætorius’ ærinde er lige så ambitiøst, som tematikken er kompleks.

Hun identificerer samfundsproblemer globalt og lokalt – i målstyring af arbejdslivet, ensretning af uddannelsessystemer, individualisering – og finder løsningen i menneskers individuelle potentialer og, ifølge hende, vores naturlige hang til samarbejde i fællesskaber for det fælles bedste.

Nadja Prætorius stiller sig dermed side om side med andre nutidige, dagsordensættende samfundskritikere som sociologen Rasmus Willig, der efterlyser mere plads til medarbejderkritik på offentlige arbejdspladser, som psykologformand Eva Secher Mathiasen, der kræver politiske visioner fra de folkevalgte politikere på Christiansborg i stedet for snæversynet målstyring af offentligt ansatte.

Eller som psykologiprofessor Svend Brinkmann, der opfordrer til mod-

stand mod vor tids evindelige krav om indadvendt selvudvikling, præstationsfremmende coaching og selvoptimering – og sociolog Anders Petersen, der forsker i paradokset, at konkurrencestatens borgere i ”verdens lykkeligste land” oplever en veritabel epidemi af depression og andre psykiske lidelser.

Selv forklarer den 70-årige psykolog sin intention med *En verden til forskel* sådan her:

– Jeg ønsker at give et signalement af vores tid, og jeg ønsker at bidrage til det nødvendige opgør med den samfundsøkonomiske umyndiggørelse, der finder sted i dag. Men det er lige så vigtigt et anliggende i min bog at se fremad og pege på et nødvendigt nybrud i, hvordan vi forstår og værdsætter, hvad det vil sige at være menneske.

Det er selvsagt en stor mundfuld – men det er ikke første gang, Nadja Prætorius beskæftiger sig med samfundsproblemer i den størrelsesorden. I sin karriere har hun virket som psykolog, forsker, samfundsdebattør og forfatter – bl.a. udtrykt i bøgerne *Stress – det moderne traume* og *Den etiske udfordring i en global tid* – men det er første gang, hun forsøger at samle trådene fra årtiers forskning, klinisk erfaring og arbejdslivet i én bog.

Nadja Prætorius vover også pelsen og giver i bogen sit eget bud på, hvordan vi kommer helskindet ind i fremtiden ved at stå ved os selv og det, der skaber mening i livet undervejs.

– Jeg undersøger, hvad det er ved vores arbejds- og uddannelsesliv, der gør, at vi bliver belastet og syge. Men jeg ønsker også at skabe en bevidsthed om, hvad der gør, at mennesker trives, vokser og modnes.

Alt i alt et ambitiøst projekt, som i en pressemeddelelse fra hendes bogforlag beskrives som et ”nødvendigt opgør med den herskende samfundsøkonomiske tankegang, der legitimerer rovdriften på Jorden og mennesker.”

Så er tonen ligesom slået an.

I *En verden til forskel* identificerer Nadja Prætorius en række tendenser i samtiden, som ifølge hende kan forklare, hvorfor vi – trods en historisk høj økonomisk velstand og ditto gennemsnitlig levealder i Danmark og resten af Vesten – ikke er i gang med at skabe ”den bedste af alle verdener,” men i stedet er i gang med ”på globalt plan at dehumanisere og fremmedgøre mennesker i et omfang, der er uden fortilfælde i menneskehedens historie.”

Ikke mindst på grund af en af bogens største skurke: neoliberalismen – det politisk-økonomiske tankegods som vandt genklang i Vesten i løbet af 1980’erne – og som ifølge Nadja Prætorius har ”perfektioneret” udnyttelse af mennesker og Jorden i et omfang, der er uset i menneskehedens historie, og som ”hverken høj eller lav i dag kan sige sig fri fra at være dybt påvirket af.” Jeg spørger, hvad der efter hendes opfattelse adskiller neoliberalismen fra det 20. århundredes økonomiske model – den

'klassiske' kapitalisme, der blev opløst af socialdemokratisk økonomisk omfordeling via progressive skattesystemer.

– Tidligere kunne folk godt stå ved samlebandet og tænke egne tanker og have deres eget liv uden for fabrikken. I dag okkuperer arbejdet os med hud og hår, og man har dårligt kræfter og tid til at være sammen med sine venner på samme måde som tidligere. Dermed overskrider arbejdslivet privatlivets grænser på en måde, vi ikke har set før, lyder svaret.

I hendes optik går neoliberalismen og fremmedgørelsen af det enkelte menneske også hånd i hånd.

– Den meningsløse styring, vi ser i båd

de den offentlige og private sektor, ensretningen og kontrollen gør os forvirrede og usikre på vores egen dømmekraft. Den form for ydre styring skaber fremmedgørelse, der virker selvforstærkende. Når vi hele tiden samtidig skal konkurrere med os selv og andre, bliver vi afhængige af personlig anerkendelse uden tanker for andre.

Nadja Prætorius er ikke blind for, at der trods alt er sket en udvikling henimod en større bevidsthed om medmenneskelighed og menneskerettigheder – ikke mindst i kølvandet på de store verdenskrige.

– I dag laver vi computerspil, hvor folk skyder hinanden, mens vi tidligere samledes på torvet for at se, at man pinte og hængte folk og skar hovedet af dem som underholdning.

Men, indvender hun:

– Kigger vi ud mod verden, ser vi stadig de allerværste sider hos mennesker udtrykt – ikke kun i form af krig og udnyttelse af mennesker, men også i form af udnyttelse og rovdrift på naturen.

Kvalificeret optimisme

Alligevel mener Nadja Prætorius ikke, man kan betegne hendes analyse som kulturpessimistisk, som siderne vendes i *En verden til forskel*.

Bl.a. fordi hun i bogen beskriver et tankesæt, som hun kalder 'kvalificeret optimisme,' et tankesæt, der hverken skal ses som "en modvægt til en begsørt pessimisme," eller "tjene som modvægt til en potentielt lige så fatal blind optimisme, der bygger på benægtelsen af Jordens, biosfærens og menneskeheds yderst alvorlige situation, og som ligesom pessimismen først som sidst overlader os i afmagtens blindgyde."

Tankesættet bygger på menneskers evne til at tænke rationelt, til at reflektere, indføling, indsigt, nytænkning og kreativitet.

Det er ifølge Nadja Prætorius grundlæggende menneskelige potentialer, "som er altafgørende for opbygningen af en global, bæredygtig livsførelse ud fra grundlæggende etiske motiver," skriver hun i bogen.

En ordentlig mundfuld vil nogen nok indvende, og måske lidt for stor at bide over for de hundredtusinder af fortravlede danskere, der i dag knap nok kan få enderne til at mødes i hverdagen.

Men Nadja Prætorius mener ikke, der er nogen vej uden om.

– Skal vi de store samfundsmæssige problemer og de menneskelige omkostninger til livs, må vi indse, at vi har ladet rationaliteten få for stor en vægt i samfundsudviklingen og har ladet den forme, hvordan vi ser os selv og verden i en grad, så vi ikke længere kan se, at vi er mennesker i vores egen ret, siger Nadja Prætorius.

Eller sagt på en anden måde: Når samfundet konstant måler os, og vi konstant måler os selv og hinanden, bliver vi blinde for, hvad vi faktisk kan som mennesker – og lige så vigtigt – hvad vi oplever som meningsfuldt.

– Vi har skabt normer, der dikterer, at arbejdet skal handle om produktivitet og resultatmål. I stedet for at sige, at arbejde er noget, som alle kan bidrage med, og at der er brug for alle mennesker og deres egenskaber på arbejdsmarkedet, siger Nadja Prætorius.

Hun understreger, at meningsfuldt arbejde ikke kun er forbeholdt højtuddannede og medlemmer af 'den kreative klasse i København.'

– Hvis du har gode kolleger og har gode relationer til dem, er relationen i sig selv meningsfuld. Som ung arbejdede jeg på Tuborg-fabrikken i København, hvor jeg oplevede et stærkt arbejdsfællesskab, og hvor kollegerne også hjalp hinanden i privaten, og der havde folk en selvbevidsthed om, hvad de kunne. Men den forsvinder for de tusindvis af mennesker, der ikke længere har adgang til ufaglært arbejde, og som tidligere også betød, at folk kunne forsørge sig selv og deres familier.

Ifølge Nadja Prætorius er tabet af mening og kontrolbølgen både skyllet ind over private og offentlige arbejdspladser i de seneste 20 år, og det har efter hendes vurdering ført til en devaluering af mennesket, og det har betydet, at menneskers potentiale går til spilde.

Den slags tanker giver *En verden til forskel* en utopisk glød. De leder hen mod Karl Marx, der drømte om et samfund, hvor folk kunne realisere sig uden bekymringer om sult og nød.

Men Nadja Prætorius mener, at hun ikke hører hjemme i samme galej som socialismens åndelige fader.

Faktisk fortæller hun at hun ikke har læst én eneste side af Karl Marx, og at hun i det hele taget har svært ved at se, at tankerne fra de store sociologiske og økonomiske samfundstænkere fra det 19. og 20. århundrede kan bruges til at løse ret mange af nutidens problemer.

Samfundsteoretikerne mangler blik for mennesket, lyder hendes indvending.

– Marx og andre store samfundstænkere taler *om* mennesker, men de taler ikke *med* dem. Men hvis du ikke spørger folk, hvad de selv mener og oplever, risikerer du at hægte dem af og fremmedgøre dem – uanset om dine teorier rent faktisk netop kritiserer fremmedgørelsen af mennesker.

Grund til optimisme

I *En verden til forskel* bruger Nadja Prætorius i stedet plads på at vise det, hun kalder udviklingspsykologiens "frigørende" potentiale for samfundsudviklingen.

– Børn har ikke brug for at få indkodet en ensidig rationel og selvoptimerende tankegang. De har brug for – i et empatisk rum og under vejledning af omsorgsgivere – at udforske og undersøge verden og sig selv og gøre sig begreber om, hvem de selv er, hvad omverdenen er, og hvad relationer er for noget.

Hun ser kreativitet og nysgerrighed som afgørende byggesten i fundamentet for et nyt og bæredygtigt samfund.

– Når videnskabsfolk gør deres største opdagelser, befinder de sig i skaberøjeblikket i et "rum" af selvforglemmende væren. Det er dér erkendelse, indsigt og kreativitet opstår. Det er også her, mennesker får indsigter og erkendelser i hverdagen, som vi ikke kan tænke os til, forklarer hun.

Hvis ikke samfundet giver plads til den type indsigter, risikerer vi ifølge

Nadja Prætorius at foretage det, hun kalder "rationalitetens overspring."

– Altså hvor vi tror, vi kan tænke os til alt ved udelukkende at bruge rationel tænkning.

Men kimen til det nybrud, hun drømmer om, ligger også i menneskets naturlige tilbøjelighed til at ville hjælpe andre, mener hun.

– Forskningen viser, at det ligger dybt i os at tænke på andre – at vi gerne vil hjælpe andre.

Den altruistiske side af mennesket ser hun allerede knopskyde i dag i nye bevægelser:

– Altså mennesker, der dyrker ting sammen – både for at producere sunde og gode råvarer og produkter og for at danne relationer med andre og skabe noget meningsfuldt sammen.

Jeg spørger hende, om vi ikke allerede har set den slags alternative arbejds- og livsfællesskaber forsøgt – og fejlet – af hippie-generationen i 1960'erne – og 70'erne – og om den slags fællesskaber ikke er dømt til at fejle igen?

Det mener Nadja Prætorius ikke.

– I disse år blomstrer der nye typer minisamfund og kooperative fællesskaber op, hvor man producerer og udveksler daglige fornødenheder. Den type bevægelser ser jeg optimistisk på, siger hun.

Det er den slags sociale spirer, der trods alt tegner lyse fremtidsudsigter, når Nadja Prætorius kigger i sin egen krystalkugle.

– Faktum er jo, alle forfærdelighederne allerede er sket. Vi har set væbnede revolutioner, verdenskrige, naturkatastrofer, økonomiske kollaps, ufattelig fattigdom og hungersnød. Vi er i overtiden, det er der ingen tvivl om. Men jeg tror på, at vi kan ændre udviklingen ved at stå ved og manifestere vores menneskelighed og medmenneskelighed. ●